

Ivan Rusnak*

Rola organizacji pozarządowych w rozwoju ojczystojęzycznego szkolnictwa diaspory ukraińskiej w Kanadzie

Wstęp

W procesy migracyjne zachodzące od końca XIX do początku XX w. wpisały się masowe wyjazdy Ukraińców za granicę. Największe fale emigrantów były skierowane do Stanów Zjednoczonym i Kanady, których rządy stymulowały te procesy w celu zasiedlenia niezamieszkałych terenów oraz wspierania rozwoju przemysłu i rolnictwa. Ukraińscy emigranci w Kanadzie osiedlali się „kompaktowo”, tzw. sposobem blokowym, a w USA odwrotnie – rozpraszali się w miastach i miasteczkach z rozwiniętym przemysłem.

Osiedlanie się sposobem blokowym było najpopularniejsze, gdyż umożliwiało Ukraińcom zorganizowanie życia społecznego, działalności kulturowo-oświatowej oraz edukacji dorastających pokoleń realizowanej w języku ojczystym. W tym celu zapoczątkowano działalność tzw. szkół ojczystych – całodziennych, pracujących według planów kanadyjskich szkół państwowych z tą różnicą, iż proces edukacyjny realizowany był w języku ukraińskim. Powstały również szkoły sobotnie i niedzielne, w których nauczano tylko przedmiotów dotyczących Ukrainy: języka ojczystego, jej historii, literatury i kultury, muzyki oraz śpiewu. Wyżej wymienione przedmioty o profilu zależnym od kraju pochodzenia członków danej diaspory były również obowiązkowe dla wszystkich typów szkół, ponieważ umożliwiały zorganizowanie działalności kulturowo-oświatowej wśród emigrantów, których absolutna większość była niewyduko-

* Prof. dr hab. Ivan Rusnak, Gdańska Wyższa Szkoła Humanistyczna, Gdańsk
e-mail: Ivan_rusnak49@ukr.net

wana: nie potrafiła ani pisać, ani czytać. Dlatego przygotowywane przez uczniów szkół ojczystych koncerty, wystawy czy festyny wywoływały spore zainteresowanie, stymulowały wzbogacanie życia duchowego, pomagały w zachowaniu obyczajowości, tradycji i obrzędów narodu ukraińskiego, świadczyły o ich etniczno-kulturowej tożsamości i odrębności w politycznym społeczeństwie Kanady.

Działalność organizacji pozarządowych na rzecz rozwoju ojczystojęzycznego szkolnictwa diaspory

Rozwój ojczystojęzycznego szkolnictwa w tytułowej diasporze następował w skomplikowanych społeczno-kulturowych warunkach krajów zamieszkania i wewnętrznej społeczności wspólnot etnicznych. Znaczący wpływ na ten proces miał fakt, iż poglądy polityczne kanadyjskich Ukraińców były bardzo zróżnicowane. Właściwie nie byli oni jednomyślni w stosunku do idei narodowej. Przykładowo, w USA i Kanadzie pewna część emigrantów ufała socjalistycznym, bolszewickim ideom i w swoich działaniach orientowała się na politykę radzieckiej Ukrainy. Organizowane przez nich stowarzyszenia społeczno-kulturowe dążyły do odpowiadających ich ideologicznym poglądom wychowania oraz edukacji dzieci i młodzieży. Szczególną aktywność w tym zakresie przejawiało Stowarzyszenie Ukraiński Dom Robotników (SURD, Stovarišennâ Ukraïns'kij Robitničij Dim), które niebawem (w 1925 r.) zmieniło nazwę na Ukraiński Dom Robotników i Farmerów (TURFDim, Tovaristvo Ukraïns'kij Robitničio-Farmers'kij Dim). Nie odbył się żaden zjazd Towarzystwa, na którym nie byłaby omawiana kwestia organizacji i działalności szkół języka ukraińskiego dla dzieci robotników i farmerów propagujących poglądy socjalistyczne, czyli Ukraińskich Robotniczych Szkół Dziecięcych (URDS, Ukraïns'ki Robitničij Ditâči Školi). W rezultacie na trzecim zjeździe SURD, który odbył się 2–6.02.1922 r., podjęto decyzję, by założyć i pod własną kontrolą prowadzić szkoły oraz organizować specjalne komitety oświatowe w celu realizacji pracy oświatowej wśród dorosłych.

Na czwartym zjeździe Stowarzyszenia (15–18.01.1923 r.) ocenie została poddana realizacja tej inicjatywy. W rezolucji w sprawie oświaty określono podstawowe kierunki działania. *Liczba organizowanych Robotniczych Szkół Dziecięcych wzrosła tak, że wymaga nie tylko dobrego kierownictwa centralnego, ale i odpowiednich podręczników oraz doświadczonych nauczycieli. Biorąc pod uwagę te wymagania, czwarty zjazd postanawia:*

- 1) zorganizować Centralną Radę Szkolną i doręczyć jej opracowany jednolity plan nauczania we wszystkich działających szkołach organizacji oraz wprowadzić trzymiesięczny kurs przygotowania zawodowego nauczycieli w Winnipeg;
- 2) dla ulepszenia pracy organizacyjno-oświatowej ustanowić prowincjalne (lokalne) komitety Stowarzyszenia w różnych prowincjach¹.

Piąty zjazd SURD odbył się w dniach 6–9.02.1924 r. Był zgromadzeniem największej w Kanadzie ówczesnej kulturowo-oświatowej organizacji ukraińskiej. Najważniejszym rozważanym podczas zjazdu problemem było podniesienie poziomu wykształcenia jej członków. Na zjeździe zdecydowano, iż w tym celu *każdy oddział powinien w ciągu roku organizować co najmniej trzymiesięczny kurs elementarny z takimi przedmiotami, jak: język ukraiński, gramatyka, geografia, historia, rachunki, język angielski, ruch robotniczy, wiedza polityczna*².

Praca organizacyjna Stowarzyszenia w dziedzinie edukacji przynosiła zauważalne wyniki. Już w następnym roku działało 41 URDS, w których nauczano 1903 uczniów, a rok później było ich już 50. W końcu lat 20. szkoły te pracowały już praktycznie przy każdym oddziale Towarzystwa. Zajęcia odbywały się w nich dwa razy w tygodniu; rozpoczynały się po godzinie szesnastej.

Kiedy w latach 19. i 20. rozpoczął się nowy etap masowego przesiedlania się do Kanady Ukraińców, wśród których było wielu uczestników walki o wyzwolenie z 1927–1920 r., w kręgu ich zainteresowań od razu znalazło się ojczytostępcze szkolnictwo i narodowy system wychowania kanadyjskich Ukraińców. Dążąc – odpowiednio do celów programowych – do wychowania młodzieży o głębokiej świadomości narodowej, a także zdolnej do walki za niezależne państwo ukraińskie, skierowano wysiłki na poszerzenie sieci etnicznych instytucji edukacyjno-wychowawczych i aktywizację ich działalności. Największą aktywność w sprawach oświatowych odnotowano w Ukraińskim Stowarzyszeniu Narodowym (UNO, Ukraïns'ke Nacional'ne Ob'édnannâ) założonym 17.07.1932 r. w Edmonton. Być może wynikało to z faktu, że jego pierwszym przewodniczącym był nauczyciel Oleg Grigorovič, a sekretarzem – student uniwersytetu Antin Glinka oraz że *w ślad za nimi, czy jako członkowie, czy jako zwolennicy, poszły dziesiątki młodych nauczycieli i studentów, stając się apostołami i organizatorami UNS w zachodnich prowincjach Kanady, gdzie mieszkała stała grupa tutejszych ukraińskich osiedleńców i gdzie UNS zaczęło stawiać swoje pierwsze kroki.*

¹ M. Volinec', *P'âtnadcat' rokov Turfdim 1918–1933*, Winnipeg 1933, s.70.

² *Ibidem*, s. 72.

Żeby przyspieszyć rozwój edukacji narodowej w obrębie diaspory, filie UNO w latach 30. i 40. XX w. dla tworzenia komitetów, rad i szkół ojczystych wykorzystywały swe różnorodne struktury organizacyjne. Problemy oświatowo-edukacyjne omawiano na posiedzeniach kierownictwa centralnego i krajowego, wspólnych posiedzeniach z organizacjami braterskimi, a także na zbiórkach, zebraniach członków filii czy zjazdach UNO. Jednak największe trudności powstawały w procesie realizacji przyjętych postanowień. Dlatego kierownictwo i członkowie filii zmuszeni byli dokładać wielu starań, by szkoły ojczyste transformowały się w rzeczywiste ośrodki edukacji narodowej i wychowania młodzieży ukraińskiej. Dla potwierdzenia tego poniżej zostanie przeprowadzona analiza działalności niektórych z nich.

Filia UNO w Kirkand Lane (prowincja Ontario) od razu po utworzeniu (wiosna 1933 r.) rozpoczęła organizację edukacji dzieci w języku ukraińskim. Dla szkoły wynajęto prywatne pomieszczenie. Zapisano się 17 dzieci. 3.09.1933 r. na początku roku szkolnego, na zebraniu ogólnym zgodził się na wykonywanie pracy tymczasowego nauczyciela S. Telešok. Komitet, który wówczas powołano, miał pełnić funkcję wspomagającą. W jego skład weszli: Mihajlo Maksimovič, Vasil Gorobec', Ivan Ilčišin. Później na czas określony wyznaczono na nauczyciela Oleksiâ Lazara. Na zebraniu, które odbyło się 2.12.1933 r., złożył on sprawozdanie o trudnościach w pracy, które spowodowane były wydaniem przez księdza zakazu wysyłania dzieci parafian do szkoły UNO. Natychmiast wybrano nowy zarząd szkoły (Ūlian Fedirčik, Fedir Blažko, Dmitro Maruška), który miał opiekować się nią do końca roku szkolnego i sprzyjać działaniom mającym na celu usunięcie wymienionych problemów. W 1934 r. filia UNO kupiła dla szkoły nowe pomieszczenie, jednak to posunięcie nie polepszyło sytuacji. Placówka przeżywała wielkie trudności: jeden za drugim zmieniali się nauczyciele, nie wystarczało odpowiednich podręczników i pomocy dydaktycznych, a dzieci niechętnie brały udział w zajęciach odbywających się po lekcjach w szkole państwowej. W następnym roku szkolnym w jej działalności nastąpiły znaczne przerwy, chociaż nauczali doświadczeni pedagodzy Onufrij Džurmak i Ėvgen Vašuk.

Aktywnie działała szkoła ojczysta przy filii UNO w St. Catharines (Ontario). Założona w 1935 r. istniała przede wszystkim dzięki środkom zebranych w czasie kolęd i koncertów oraz datkom rodziców uczniów lub innych członków wspólnoty ukraińskiej. Nauczycielami byli: Vira Mors'ka, Īvan Snìgur, Īvan Bogdan. Na przestrzeni lat uczyło się w tej szkole od 11 do 36 uczniów. Po raz pierwszy wręczenie absolwentom świadectw odbyło się 5.06.1943 r. Otrzymało je 42 uczniów.

Dążąc do zapewnienia dzieciom wychowania narodowego, nauczyciele i uczniowie szkoły ojczyściej aktywnie zajmowali się działalnością kulturowo-oświatową. Uroczystie świętowali Dzień Matki, Dzień Niepodległości Ukrainy, jubileusze Tarasa Ševčenkà, Lesi Ukraïnkì, Ivana Franka, obchodzili święta religijne.

Analiza działalności pierwotnych ośrodków UNO pokazuje, iż szkoły ojczyście traktowały one nie tylko jako środek wychowania świadomego narodowej tożsamości młodego pokolenia kanadyjskich Ukraïnców, ale i jako ważny czynnik kształtowania świadomości etnicznej całej wspólnoty.

Największą aktywność w rozbudowywaniu sieci szkolnictwa ojczystojęzycznego przejawiał założony w 1940 r. Komitet Ukraïnców Kanady (KUK, Komitet Ukraïnciv Kanadi), w składzie którego, jako założyciele, stopniowo weszło 30 etnicznych organizacji, towarzystw i instytucji. Ponieważ KUK stawiał sobie za cel koordynację ich działalności we wszystkich dziedzinach życia społecznego, bezsprzecznie nie pozostawił bez uwagi tak ważnej sfery działalności wspólnoty etnicznej, jaką był system narodowego wychowania i oświaty. Poczynając od 1943 r., w którym odbył się pierwszy kongres KUK, na każdym kolejnym omawiano pytania odnośnie do działalności szkolnictwa ojczystojęzycznego, opracowywano konkretne działania dotyczące jego dalszego rozwoju i doskonalenia czy zwiększenia wpływu na ewolucję mniejszości narodowej.

Już na pierwszym kongresie, który odbył się w Winnipeg w dniach 22–24.06.1943 r., podsumowano dokonania wspólnoty zrealizowane przez pół stulecia jej pobytu w Kanadzie, a także omówiono problemy, które koniecznie należało rozwiązać w najbliższej przyszłości. W odniesieniu do stanu szkolnictwa, w swoim sprawozdaniu doktor Konstantin Andrusyšin skonstatował: *Zapewniając jako taki dobrobyt, Ukraïncy rozpoczęli pracę organizacyjną. Ich świeckie i cerkiewne organizacje zaczęły się mnożyć, wzrastać, poszerzać się. Mamy szkoły, bursy, seminaria, cerkwie, w których starsze i młodsze pokolenia wychowują się i wzmacniają się w duchu narodowym. Co prawda, koncentrują one swoją uwagę prawie wyłącznie na tym, żeby wychować swych uczniów w duchu narodowym. Nie można jednak wnioskować, że Kanada wcale z tego nie korzysta, gdyż z tych instytucji, niezależnie od ich charakteru, wywodzą się dobrzy obywatele, gotowi duchowo i fizycznie przyczynić się do rozwoju kulturowego kraju. Z tych instytucji możemy być tylko dumni. W nich hartuje się charakter młodego pokolenia, w nich wychowują się świeccy i duchowi przewodnicy,*

którzy kiedyś zajmować będą nasze miejsce i zostaną pozytywnym elementem życia w Kanadzie³.

Organizatorzy oświaty i wychowania młodzieży ukraińskiej akcentowali, że powołaniem szkoły ojczystej jest wychowanie dobrych Ukraińców. Jeden z prelegentów na kongresie – Svâtoslav Frolâk powiedział na ten temat: *Szkołę ojczystą chcemy widzieć jako taką, która daje młodej jednostce dobrą wiedzę języka ukraińskiego, historii Ukrainy i literatury, geografii, sztuki, przede wszystkim sztuki ludowej: ludowych pieśni, ludowego haftu, ukraińskiego budownictwa, rzeźby, malarstwa itp.*

Nie należy zapominać, iż sztuka to najwyraźniejsza wypowiedź narodu.

O Szkołę Ojczystą powinna dbać cała wspólnota. Ponieważ dobrze wychowana i oświecona w szkole młodzież będzie potrafiła szanować nie tylko siebie, ale i innych, zatrafi poczucie mniejszej wartości⁴.

Warto przy tym zauważyć, że postanowienia pierwszego kongresu KUK miały w większości programowy, deklaracyjny charakter i dotyczyły w istocie wszystkich sfer działalności życiowej wspólnoty ukraińskiej. Jego organizatorzy dążyli do połączenia wysiłków kanadyjskich Ukraińców w rozbudowywaniu państwa, którego są obywatelami oraz do rozwoju wspólnoty etnicznej. Kolejne kongresy KUK, które odbywały się przeważnie w Winnipeg, wypracowywały konkretniejsze zadania w sprawie aktywizacji działalności szkolnictwa ukraińskiego i narodowego systemu wychowania.

Na czwartym kongresie KUK (8–10.07.1953 r.) szczególnie akcentowano, iż szkoły ukraińskie i instytucje przedszkolne powinny pracować według jednego planu edukacyjnego, z jednym, poza religią, programem nauczania z każdego przedmiotu oraz jednego typu podręcznikami i pomocami aprobowanymi przez radę kulturową KUK. W przyjętej rezolucji Komitet został obciążony zadaniem zrealizowania wymienionych zadań do czasu następnego kongresu⁵.

Biorąc pod uwagę to, że *przedszkola, ukraińska narodowa czteroletnia szkoła są podstawą wychowania narodowego i religijnego oraz podstawą działalności kulturowej i wspólnotowej naszych dzieci*, kongres przywoływał *wszystkich Ukraińców Kanady do rozbudowywania przedszkoli, czteroletniej szkoły narodowej, kursów letnich, swoich burs i innych instytucji kulturowych*. Zadaniem prezydium KUK była pomoc w tej rozbudowie poprzez organizowanie w tym celu kursów nauczycielskich, konferencji itp.

³ K. Andrusyšin, *Vklad Ukraïnciv u kanadijsku kul'turu*, [w:] *Peršij Vsekanads'kij Kongres Ukraïnciv Kanadi*, Winnipeg 1943, s. 110.

⁴ S. V. Frolâk, *Budučnis't Ukraïns'koï molodi v Kanadi*, [w:] *Peršij Vsekanads'kij...*, op. cit., s. 173.

⁵ *Četvertij Kongres Ukraïnciv Kanadi*, Winnipeg 1953, s. 82.

Warto też zwrócić uwagę, że postanowienia i rekomendacje, które przyjął kongres, rodziły się z reguły w twórczych dyskusjach, sprzeczkach, zespołowym poszukiwaniu dróg i sposobów rozwiązania problemów, w szczególności oświatowych.

Analiza źródeł archiwalnych wskazuje, iż na czwartym kongresie KUK żywo debatowano na temat szkoły niedzielnej, jej statusu w systemie szkolnictwa ojczystojęzycznego. W toku dyskusji zostały wypowiedziane różne, często sprzeczne, a nawet szkodliwe dla ukraińskiej wspólnoty, myśli. Na przykład, profesor Timiś Pavličenko. przekonywał, iż tego typu szkoły powinny realizować tylko edukację religijną i działać w oderwaniu od szkół ojczystych. Osip Ševčuk nie zgadzał się z tym, gdyż uważał, że także parafie mają prawo do szkół ojczystych, w których poza religią mogą uczyć także języka ukraińskiego i ukrajinoznawstwa.

Mecenas Grigorij Štokalo zaproponował, by rozwijać wszystkie szkoły w jednym kierunku i wspólnie dbać o polepszenie ich pracy. Inżynier Andrij Kačor głosił, iż nauka religii z uwzględnieniem różnic między poszczególnymi odłamami jest w szkołach ojczystych niezbędna. Doktor Oleksander Macenko podkreślił konieczność centralizacji szkół ukraińskich, tworzenia ich na gruncie narodowym, a nie religijnym, dbałości o ich zabezpieczenie materialne, żeby nie ustępowały szkołom państwowym. Twierdził, że wówczas dzieci będą chętnie je odwiedzać. W końcu wykrystalizowała się jedna propozycja – zwrócić się do szerokiego forum z prośbą o aktywniejszy udział w rozwiązywaniu problemów szkół ojczystych⁶.

Podobne dyskusje świadczą z jednej strony o szczerym zainteresowaniu Ukraińców sprawami szkolnictwa ojczystojęzycznego, a z drugiej o rozbieżności poglądów na temat jego roli i miejsca w rozwiązywaniu narodowych i religijnych problemów nawet w ramach jednej struktury organizacyjnej. A w Kanadzie, jak wyżej wspomniano, także w okresie powojennym działały stowarzyszenia wspólnotowe, które na plan pierwszy wysuwały idee polityczne, w szczególności socjalistyczne, a do ich realizacji też wykorzystywały stworzony przez nie ukraiński system oświaty i wychowania bazujący na klasowych zasadach metodologicznych.

W dniach 12–15.02.1948 r. odbył się trzeci Ogólnoukraiński Zjazd Towarzystwa Zjednoczonych Ukraińskich Kanadyjczyków (TOUK, *Tovaristvo Ob'ëdnanih Ukraïns'kih Kanadciv*), który określił program działalności swych oddziałów i przedsięwzięć w dziedzinie edukacji. Chodziło przede wszystkim o *organizację szkół ukraińskich w tych miejscowościach Kanady, gdzie są tylko*

⁶ *Ibidem*, s. 103–105.

do tego możliwości; gdzie mieszkają Ukraińcy i jest do tego odpowiednie pomieszczenie; gdzie ukraińscy rodzice wyrażają chęć utrzymywania nauczyciela i okazania mu należytego wsparcia w pracy wychowawczej i edukacyjnej.

Stwierdzono, że dla zapewnienia pomocy w pracy edukacyjnej oraz utrzymania ukraińskich szkół i nauczycieli przy każdej z nich powinien funkcjonować wybrany na zebraniu rodziców szkolny komitet rodzicielski jako organ odpowiadający za te szkoły i ich pracę. Ponieważ sytuują się one zazwyczaj w Ukraińskich Domach Robotników i Farmerów, za które odpowiedzialne są oddziały TOUK, do komitetu powinien też należeć przedstawiciel tego oddziału w celu zapewnienia lepszej koordynacji działań na rzecz pomocy w utrzymaniu szkoły.

Szkoły ukraińskie prowadziły działalność stałą przez 10 miesięcy w roku. Mogły pracować także w sezonie letnim, szczególnie na osiedlach farmerskich⁷.

Przygotowanie nauczycieli, zgodnie z postanowieniem zjazdu, powinny były zapewnić zorganizowane przez TOUK wyższe kursy oświatowe. Do czasu następnego zjazdu przewidywano opublikowanie drugiej i trzeciej czytanki w języku ukraińskim z wprowadzonym (do ostatniej) zarysem historii i geografii Ukrainy, gramatyki ukraińskiej oraz dołączonym zbiorem piosenek narodowych. W celu koordynacji działań nauczycieli i zapewnienia im pomocy metodycznej planowano utworzenie przy Towarzystwie komitetu nauczycieli ukraińskich.

Przedsięwzięcia organizacyjne mające na celu rozwój ukraińskiego szkolnictwa w Kanadzie realizowały oba wymienione stowarzyszenia, które znajdowały się – co warto zaakcentować jeszcze raz – na przeciwległych stanowiskach ideologicznych. Jednakże wiodącą rolę w rozbudowaniu systemu oświaty narodowej odgrywał KUK, który górował nad TOUK nie tylko pod względem liczbowym, ale i ideologicznym. Znalazło to potwierdzenie w dalszym rozwoju wydarzeń.

Piąty kongres KUK, który odbył się w dniach 5–7.07.1956 r., po długotrwałych dyskusjach podjął decyzję o przekształceniu rady kulturowej KUK w trzy odrębne komisje (kulturowo-naukową, szkolną, sztuki) oraz rozpoczęciu przygotowania ogólnokanadyjskiej konferencji dotyczącej spraw ukraińskiej nauki, edukacji i sztuki. Po raz pierwszy uwagę poświęcono znacznemu poszerzeniu wpływu etnicznych organizacji społecznych na szkoły państwowe. W przyjętej rezolucji podkreślono konieczność aktywizowania przedsięwzięć dotyczących wprowadzenia języka ukraińskiego do szkół państwowych, rozpoczęcia przygo-

⁷ *Naradi i uhvali tret'ogo Vsekrajovogo z' izdu Tovaristva Ob'ednanih Ukraïns'kih Kanadciiv, Toronto 1948, s. 119–120.*

towania podręczników języka ukraińskiego i ukraïnoznanstwa dla szkół średnich, w których realizowano ich nauczanie, a także nawiązania współpracy z nauczycielami szkół państwowych w celu ich zapoznania z dziedzictwem kulturowym kanadyjskich Ukraińców. Komisji szkolnej zalecono, by zwróciła szczególną uwagę na zachowanie ukraińskiej duchowości wśród dzieci i młodzieży, która już nie zna języka ojczystego, a także zorganizowała na uniwersytetach letnie kursy ukraïnoznanstwa dla nauczycieli.

Twórczą energię na tworzenie krajowej (ogólnokanadyjskiej) centrali szkoły ojczystej skierował kolejny, szósty kongres KUK (9–12.07.1959 r.). Placówka ta miała pełnić funkcję organu koordynacyjnego w sprawach szkolnictwa ojczystojęzycznego, a szczególnie opracowania jednolitych programów nauczania i wychowania oraz podręczników dla szkół ojczystych, objęcia systemem edukacji w tych szkołach wszystkich dzieci ukraińskich, zorganizowania instytutu inspektorów KUK dla zapewnienia pomocy nauczycielom i organizatorom tych szkół⁸.

Nie wszystkie plany udawało się zrealizować w założonych terminach (kongresy odbywały się z reguły co trzy lata). Dlatego do niektórych przedsięwzięć, które z pewnych przyczyn, przeważnie obiektywnych, pozostały niezrealizowane, wracano później, doprowadzając sprawę do końca.

Aktualny nadal pozostawał problem podręczników do przedmiotów ukraïnoznanstwych. Występując na siódmym kongresie KUK, Andrij Gukalo z Montrealu słusznie zwrócił uwagę obecnych na niedostateczną ofertę czytanek i innych podręczników dla ukraińskich szkół ojczystych. *Nam nie wystarczy książek – mówił prelegent. – My i nasza młodzież nie mamy co czytać. [...] Powinniśmy zapewnić KUK wszelką pomoc, żeby ono zadbało o książki, czytanki i inne podręczniki szkolne*⁹.

Tę wypowiedź poparł dr Oleksander Macenko z Winnipeg, który zaproponował, by przyjąć uchwałę kongresu dotyczącą przedmiotowych książek, ich dostarczenia nauczycielom oraz założenia ukraińskiego instytutu muzycznego. Zwrócił uwagę obecnych na działalność trzech wyższych kursów oświatowych, które wówczas już przez cztery lata pracowały pod kierownictwem Kulturowo-Oświatowej Referentury UNO i zasługiwały na wsparcie całej wspólnoty.

Podnoszono także zagadnienie treści podręczników, przede wszystkim czytanek. Vasil Kostúk z Winnipeg zaakcentował, że *czytanki dla młodzieży powinny być połączone z gramatyką, ich treść powinna mieć charakter kulturowo-*

⁸ *Šostij Kongres Ukraïnciv Kanadi*, Winnipeg 1959, s. 198–199.

⁹ *S'omij Kongres Ukraïnciv Kanadi*, Winnipeg 1962, s. 76.

*historyczny, z poprawną pisownią. Sprawa ukraińskiego szkolnictwa, języka ukraińskiego – jest jednym z najważniejszych punktów naszego kongresu*¹⁰.

Na dziewiątym kongresie KUK, który odbył się 12–14.10.1968 r., znów aktualne były pytania o tworzenie należytych warunków pracy szkół ojczystych, zatrudnienie wykwalifikowanych nauczycieli, a nie „ludzi dobrej woli”, którzy nie mają fachowego przygotowania i przez to nie są w stanie należycie edukować dzieci. Tym razem także pojawiła się kwestia czytanki w języku ojczystym oraz podręczników z historii i geografii Ukrainy czy literatury ukraińskiej, z których uczniowie mogliby czerpać wiedzę o swojej ojczyźnie i w rezultacie pozbyć się poczucia mniejszej wartości – uświadomić sobie, że są córkami i synami wielkiego narodu.

Warto podkreślić, iż postanowienia dziewiątego kongresu miały decydujący wpływ na przyszły rozwój oświaty narodowej i wychowania kanadyjskich Ukraińców. Po pierwsze, stworzono Szkolną Radę KUK, która miała prawo koordynowania i kontrolowania działalności całego systemu szkolnictwa ukraińskiego w Kanadzie, niezależnie od jego podporządkowania. Po drugie, założono Krajową Koordynacyjną Radę Wychowawczo-Oświatową dla organizacji ukraińskich, której zadaniem była realizacja ideału wychowawczego Ukraińca w wolnym świecie, a została powołana przez pierwszy Światowy Kongres Wolnych Ukraińców (SKWU, Svıtovij Kongres Vıl'nih Ukraıncıv) w 1967 r. Po trzecie, uznano za ważne ustanowienie funkcji płatnego szkolnego referenta KUK będącego pełnomocnikiem do spraw szkół ojczystych i nauczania języka ukraińskiego w szkołach państwowych; powierzono mu organizację pomocy naukowo-metodycznej dla wszystkich nauczycieli – ukraïnozawców. Po czwarte, zobowiązano prezydium KUK do podjęcia – przy pomocy odpowiednich organizacji państwowych – działań zmierzających do wprowadzenia języka ukraińskiego jako odrębnego przedmiotu w szkołach publicznych. Kongres uznał również za konieczne połączenie wszystkich ukraińskich nauczycieli w jedną organizację zawodową na poziomie lokalnym i federalnym.

Z analizy źródeł wynika, iż centralny komitet i oddziały KUK podejmowały aktywne działania w celu wykonania postawionych zadań. Rezolucję dziewiątego kongresu w sprawie organizacji edukacji języka ukraińskiego przekazano rządowi prowincji Kolumbia Brytyjska, Alberta, Saskatchewan, Manitoba, Ontario i Quebec, od których otrzymano w przeważającej większości pozytywne odpowiedzi.

W grudniu 1968 r. delegacja KUK wręczyła specjalny list do premiera-ministra Manitoby Viktora Virova, a w listopadzie 1969 r. przeprowadziła na-

¹⁰ *Ibidem*, s. 137.

radę z premierem E. Shraier'em i dwa spotkania z ministrem oświaty Manitoby S. Millerem. W rezultacie rząd prowincji wprowadził zmiany do ustawy szkolnej, zezwalając od roku szkolnego 1970/1971 na nauczanie, poza językiem angielskim i francuskim, innych języków, począwszy od klasy pierwszej – jeżeli zgłosi się odpowiednia liczba chętnych.

Warto zwrócić uwagę, iż dzięki pilnym działaniom oddziału KUK w Edmonton ministerstwo edukacji Alberta w 1971 r. także pozwoliło na nauczanie języka ukraińskiego w szkołach państwowych prowincji – od klasy pierwszej, z prawem edukacji w języku ojczystym także innych przedmiotów, jeżeli będzie odpowiednia liczba chętnych. W celu zapewnienia uczniom klas 10–12 materiałów do nauki języka ukraińskiego według metody wzrokowo-słuchowej, w lutym 1970 r. podpisano dotyczące przygotowania drugiej części podręcznika porozumienie z redaktorem Romą Franko, redaktorem językowym prof. Ārem Slavutičem i ilustratorem Petrom Kupcem. Na wydanie tej publikacji potrzebne było 15–20 tys. dolarów. Rząd Manitoby przekazał pierwszą państwową pomoc w wysokości 1000 dolarów. Rząd Alberta odmówił KUK podobnej dotacji. Kilka podobnych propozycji przedstawiono rządowi federalnemu, jednakże pozostał on obojętny wobec problemów oświatowych wychowawczych Ukraińców.

Niemniej jednak w szkolnictwie ojczytostojęzycznym Ukraińców w ciągu ostatnich trzech lat przed dziesiątym kongresem KUK (8–10.10.1971 r.) nastąpiły zauważalne zmiany: opublikowano sporo materiałów metodycznych, przeprowadzono liczne narady, pod kierownictwem Īvana Bodnarčuka wydano dwa numery czasopisma naukowo-metodycznego „Ukrains'ka Škola”. Wiosną 1968 r. przygotowano podręcznik do nauki języka ukraińskiego według metody wzrokowo-słuchowej dla klas 7–9.

W celu koordynowania pracy w dziedzinie szkolnictwa ojczytostojęzycznego i aktywizowania działań zmierzających do wprowadzenia języka ukraińskiego do szkół państwowych w listopadzie 1969 r. utworzono stanowisko szkolnego referenta KUK. Przeprowadzono seminaria metodyczne i kursy dla nauczycieli szkół państwowych, którzy mieli uczyć według tego systemu. Wskutek tych działań liczba uczniów w klasach języka ukraińskiego w ciągu trzech lat wzrosła z 3600 do 7500¹¹.

Warto zauważyć, iż wspomniane osiągnięcia w dziedzinie edukacji ojczytostojęzycznej były możliwe dzięki celowej działalności strukturalnych pododdziałów KUK i przede wszystkim założonego na dziesiątym kongresie Centrum Koordynacyjnego Ukraińskich Rad Szkolnych (KCUSR, Koordinacijni Centr

¹¹ *Desătij Kongres Ukraïnciv Kanadi, Winnipeg 1971, s. 56.*

Ukrains'kih Škilnih Rad), w skład którego weszli przedstawiciele Rady Szkoły Ukrainńskiej (RUS, Rada Ukrains'koï Školi), Kuratorium Szkolnego Metropolii Winnipeg, szkolni referenci UNO, Stowarzyszenie Młodzieży Ukrainńskiej (SUM, Spilka Ukrains'koï Molodi) i Stowarzyszenie Ukrainńskich Pedagogów Kanady (OUPK, Ob'ëdnannâ Ukrains'kih Pedagogiv Kanadi). Centrum w ściślejszej współpracy z Krajową Radą Wychowawczo-Oświatową (KRWO, Krajova Vihovno-Osvitnâ Rada) z bezpostaciowego konglomeratu instytucji szkolnych stworzyło w Kanadzie dobrze funkcjonujący system: siedem klas początkowych i pięć klas szkoły średniej oraz kursy ukrainoznawstwa. Zorganizowało w prowincjach Koordynacyjne Ośrodki Szkolne (KOS, Koordinacijni Škilni Oseredki) i za ich pomocą przeprowadzało konferencje nauczycielskie, inspektorskie hospitacje szkół, kursy pedagogiczne dla nauczycieli. Opracowało instrukcję, która określa obowiązki dyrektora szkoły, jego zastępcy, nauczycieli, zasady oceny pracy nauczyciela i dyscyplinę pracy, funkcje komitetów rodzicielskich i sponsorów. Wspólnymi wysiłkami przygotowano projekty programów wszystkich przedmiotów edukacyjnych dla szkół ojczystych. Razem z organem kierowniczym organizacji pozarządowych centrum opracowało zuniifikowany program działalności obozów letnich, system wychowania narodowego dorastających pokoleń kanadyjskich Ukraińców, rytuały obozowe, programy tereno- i krajoznawcze oraz kartografii, organizowało seminaria dla wychowawców społeczników, a także kursy przygotowania młodzieży do pracy społecznej itp.

Ważne znaczenie dziesiątego kongresu KUK polegało też na tym, iż po dokładnej analizie stanu ukraińskiego szkolnictwa i sytuacji wychowania narodowego młodzieży w Kanadzie, na najbliższe trzy lata wyznaczył wspólnocie etnicznej następujące zadania:

1. Przeprowadzenie kampanii na rzecz walki z asymilacją – w rodzinie ukraińskiej, szkole, cerkwi i organizacjach ukraińskich.
2. Włączenie do kampanii wszystkich składowych KUK, przede wszystkim organizacji młodzieżowych i mass-mediów.
3. Zaangażowanie w czasie letnich wakacji młodzieży uczniowskiej i studenckiej w przeprowadzenie pracy kulturowo-oświatowej we wszystkich miejscach zamieszkania wspólnoty ukraińskiej w Kanadzie.
4. W celu podwyższenia świadomości narodowej Ukraińców w Kanadzie – uczynienie jednej niedzieli w roku Dniem Języka Ukrainńskiego, włączając do programu jego obchodów manifestacje, wystąpienia, zebrania dyskusyjne, inscenizacje dramatyczne i inne przedsięwzięcia.
5. Zobowiązanie nauczycieli języka ukraińskiego i ukrainoznawstwa do zapoznania się z nowymi metodami nauczania i wykorzystania ich w swojej

działalności pedagogicznej, uzupełnienia swoich studiów poprzez kursy z psychologii, antropologii, historii, socjologii i nauk politycznych, co miało pomóc w zainteresowaniu uczniów dziedzictwem kultury ukraińskiej oraz rozwijaniu ich dążenia do jego zachowania i rozwoju w przyszłości.

6. Przeprowadzenie badań w celu ustalenia metod wspomagających poszerzenie zakresu stosowania języka ukraińskiego w Kanadzie.
7. Dążenie do obiektywnego przedstawiania w programach i podręcznikach szkół państwowych Kanady historii i kultury ukraińskiej, szczególnie roli Ukraińców w rozwoju kraju osiedlenia¹².

Dziesiąty kongres ukierunkował działalność KUK i w efekcie całej wspólnoty etnicznej na rozwiązanie tych problemów, szczególnie w dziedzinie szkolnictwa ojczystojęzycznego i wychowania Ukraińców, które zapewnią jej przyszłość w Kanadzie. Oceniając znaczenie wielokierunkowej działalności KUK w życiu wspólnoty ukraińskiej oraz rozwoju szkolnictwa ojczystojęzycznego, warto przytoczyć słowa jego dyrektora egzekucyjnego Semena Kal'by: *Gdyby przez te trzy ostatnie lata KUK nic innego nie zrobił, to z czystym sumieniem trzeba byłoby gdzieś w pomieszczeniu KUK przykleić małą tabliczkę z napisem, że w latach 1968–1971 po raz pierwszy zaczęto koordynować pracę wychowawczą w Szkołach Ojczystych, a dzieci ukraińskie zajęły 327 klas w 106 szkołach Kanady Zachodniej*¹³.

Podsumowanie

Dziś bez wątplenia można twierdzić, iż osiągnięcia te są pełnym podsumowaniem przedsięwzięć organizacyjno-pedagogicznych, które ukraińska wspólnota w Kanadzie podejmowała dla rozwoju szkolnictwa ojczystojęzycznego i jednocześnie stanowią potwierdzenie jej wielkiego potencjału we wszystkich dziedzinach działalności, szczególnie w kontekście współczesności, w której nauczanie języka ukraińskiego i zachowanie tożsamości etniczno-kulturowej Ukraińców w wielokulturowym środowisku Kanady nabyło nadzwyczajnej aktualności. Doświadczenie zdobyte przez organizacje pozarządowe wspólnoty ukraińskiej jest mocną podstawą dalszego rozwoju szkolnictwa ojczystojęzycznego, jak i całej wspólnoty. Jednocześnie zasługuje ono na praktyczne wykorzystanie w istniejących w krajach europejskich ukraińskich diasporach, które ukształtowały się na granicy XX i XXI w. i poszukują sposobów zachowania swej tożsamości oraz odnalezienia się w zmiennych realiach krajów zamieszkania.

¹² *Ibidem*, s. 219–220.

¹³ *Ibidem*, s. 52.

Bibliografia

- Andrusyšin K., *Vklad Ukraïnciv u kanadijsku kul'turu*, [w:] *Peršij Vsekanads'kij Kongres Ukraïnciv Kanadi*, Winnipeg 1943.
- Četvertij Kongres Ukraïnciv Kanadi, Winnipeg 1953.
- Desâtij Kongres Ukraïnciv Kanadi, Winnipeg 1971.
- Frolâk S.V., *Budučnis't Ukraïns'koï molodi v Kanadi*, [w:] *Peršij Vsekanads'kij Kongres Ukraïnciv Kanadi*, Winnipeg 1943.
- Naradi i uhvali tret'ogo Vsekrajovogo z' izdu Tovaristva Ob'ëdnanih Ukraïns'kih Kanadciv*, Toronto 1948.
- Na šlâhu do nacional'noi êdnosti: P'âtdesât rokiv pracï Ukraïns'kogo Nacional'nogo ob'ëdnannâ Kanadi. 1932–1982*, t. 1, Toronto 1982.
- P'âtij Kongres Ukraïnciv Kanadi*, Winnipeg 1956.
- Sarčuk V., *Vklad Ukraïnciv u kanadijsku kul'turu*, [w:] *Peršij Vsekanads'kij Kongres Ukraïnciv Kanadi*, Winnipeg 1943.
- S'omij Kongres Ukraïnciv Kanadi*, Winnipeg 1962.
- Šostij Kongres Ukraïnciv Kanadi*, Winnipeg 1959.
- Volinec' M., *P'âtnadcât' rokiv Turfdim 1918–1933*, Winnipeg 1933.

Summary

Role of ethnic civic organization in the development of Ukrainian-language schooling of the Ukrainian diaspora in Canada

Ethnic civic organizations, associations and societies played an important role in the development of Ukrainian schooling in the diaspora during the entire period of its activity. In Canada, in particular, the Ukrainian Workers' House played a special role in this case. With its efforts, 50 children's schools have been founded, where almost two thousand pupils studied. In the 1920-s, the Ukrainian National Association (UNA) joined the development of native-language schooling.

The most considerable activity in the development of national education of the settlers was shown by the Committee of Ukrainian Canadians (CUC), established in 1940, which, as founders, gradually included 30 ethnic organizations, societies and institutions. At each of its congresses, the issues of activity of native-language schooling was discussed, the concrete measures were developed as for its further development and improvement, strengthening of the influence on the evolution of the national minority and preservation of its ethno-cultural identity in the field of the ethnic environment.

keywords: Ukrainian-language schooling, Ukrainian diaspora in Canada, civic organizations, cultural-educational society

słowa kluczowe: szkolnictwo ojczystojęzyczne, diaspora ukraińska w Kanadzie, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia kulturowo-oświatowe